

অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ বহুৰঙী
গীতৰ সৃষ্টি, বিকাশ তথা সাম্প্ৰতিক সময়ৰ
পৰিৱৰ্তিত ৰূপৰ এক বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন

বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগ (NERO)ৰ দ্বাৰা

মঞ্জুৰীপ্ৰাপ্ত আৰু অৰ্থ সাহায্যত

সম্পন্ন কৰা ক্ষুদ্ৰ গবেষণা

প্ৰকল্প পত্ৰ

ৰাজা ৰাম ৰাভা

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ

দুধনৈ মহাবিদ্যালয়

দুধনৈ, গোৱালপাৰা, অসম

২০১৫ ইং চন

অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ বহুৰঙী
গীতৰ সৃষ্টি, বিকাশ তথা সাম্প্ৰতিক সময়ৰ
পৰিৱৰ্ত্তিত ৰূপৰ এক বিশ্লেষণাত্মক অধ্যয়ন

বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগ (NERO) ৰ দ্বাৰা
মঞ্জুৰীপ্ৰাপ্ত আৰু অৰ্থ সাহায্যত
সম্পন্ন কৰা ক্ষুদ্ৰ গৱেষণা
প্ৰকল্প পত্ৰ

ৰাজা ৰাম ৰাভা
সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ
দুধনৈ মহাবিদ্যালয়
দুধনৈ, গোৱালপাৰা, অসম
২০১৫ ইং চন

পাতনি

অসমৰ এক উল্লেখযোগ্য জনগোষ্ঠী ৰাভা সকলৰ মাজত প্ৰচলিত বহুৰঙী গীত-নৃত্য বৰ্তমান সময়ত যথেষ্ট সমাদৰ লাভ কৰা পৰিলক্ষিত হৈছে। এই বহুৰঙী গীত-নৃত্যৰ সৃষ্টি, বিকাশ তথা সাম্প্ৰতিক সময়ৰ পৰিবৰ্তিত ৰূপৰ ওপৰত এক বিজ্ঞানসন্মত বিশ্লেষণ দাঙি ধৰিবলৈ ক্ষুদ্ৰ গৱেষণা এটি হাতত লোৱা হৈছিল। এই গৱেষণাত বহুৰঙী গীতৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে থকা বিভিন্ন কাহিনী তথা কিংবদন্তী সমূহৰ তুলনামূলক বিশ্লেষণ দাঙি ধৰি প্ৰকৃত সত্য উন্মোচন কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

ৰাভা সকলৰ মাজত (বিশেষকৈ পাতি ৰাভা সকলৰ মাজত) প্ৰচলিত এই বহুৰঙী গীত-নৃত্যৰ যে আলোচনা হোৱা নাই, এনে নহয়। কিন্তু এই আলোচনাই পৰ্যাপ্ত নহয় বুলি আমাৰ ধাৰণা। সেয়েহে এই বিষয়টোকে বাচি লৈ এই গৱেষণাত বহুৰঙী গীত সম্পৰ্কে কিছু নতুন দিশ উন্মোচন কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হৈছে।

আমাৰ এই অধ্যয়নৰ এক ৰাষ্ট্ৰীয় তথা আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় মূল্যায়ন হ'ব বুলি ধাৰণা কৰিয়েই এই ক্ষুদ্ৰ গৱেষণাৰ কাম হাতত লোৱা হৈছিল। সেয়েহে, এই উদ্দেশ্যত গৱেষণা পত্ৰখনে গুৰুত্ব লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব বুলি আশা ৰাখিছো। এই অধ্যয়নৰ বাবে আৱশ্যকীয় আলোচনী তথা কিতাপ পত্ৰ বিভিন্ন পুথিভঁৰালৰ পৰা লাভ কৰা হৈছে আৰু ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নতো বহুতো সদাশয় ব্যক্তিৰ আন্তৰিক সহায়-সহযোগিতা লাভ কৰা হৈছে। বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগ (NERO) ৰ নীতি-নিৰ্দেশনা আৰু গৱেষণীয় নীতি-নিয়ম অনুসৰি এই গৱেষণা পত্ৰখন যথাযথভাৱে প্ৰস্তুত কৰি উলিওৱা হৈছে। আমাৰ এই কৰ্মই প্ৰসাৰ লাভ কৰক এয়ে কামনা কৰিলোঁ।

ৰাজা ৰাম ৰাভা

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ,

দুধনৈ মহাবিদ্যালয়, দুধনৈ

কৃতজ্ঞতা স্বীকাৰ

আমাৰ এই গৱেষণা প্ৰকল্পৰ প্ৰাৰম্ভিক অৱস্থাৰ পৰা অন্তিম পৰ্যায়লৈকে দুখনে মহাবিদ্যালয়ৰ মাননীয় অধ্যক্ষ ডঃ গোপাল ফুকন মহাশয়ে বিভিন্ন দিশত বিশেষভাৱে সহায়-সহযোগ কৰাৰ বাবে প্ৰকল্প পত্ৰখনি বিভাগীয় কৰ্তৃপক্ষৰ ওচৰত জমা দিবলৈ সক্ষম হৈছে। সেয়েহে তেখেতলৈ এই ছেগতে আন্তৰিকতাৰে কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ।

আমাৰ এই গৱেষণাৰ সময়ত দুখনে মহাবিদ্যালয় পুথিভঁৰাল, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ পুথিভঁৰাল আদিৰ বিভিন্ন কিতাপ-পত্ৰ, আলোচনী আদি অধ্যয়ন কৰাৰ সুযোগ লাভ কৰিছিলো। সেয়েহে পুথিভঁৰাল সমূহৰ সমূহ কৰ্মচাৰী আৰু বিষয়ালৈ কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ।

ক্ষেত্ৰ অধ্যয়নৰ সময়ত বহুতো সাংস্কৃতিক কৰ্মী, শিল্পী তথা গুণী-জ্ঞানী ব্যক্তিৰ সান্নিধ্য আৰু তেখেত সকলৰ সু-দিহা পৰামৰ্শ তথা সহায়-সহযোগ লাভ কৰিছিলো। তেখেত সকলোলৈও মই গভীৰ শ্ৰদ্ধা আৰু কৃতজ্ঞতা জনাইছোঁ।

আমাৰ এই গৱেষণা প্ৰকল্প প্ৰস্তুত কৰোতে বহুৰঙী গীত-নৃত্য সম্পৰ্কে লিখা বিভিন্ন আলোচনী আৰু কিতাপ-পত্ৰ অধ্যয়ন কৰিছিলো। এই চেগতে এই স্বনামধন্য লেখক আৰু পণ্ডিত সকলকো কৃতজ্ঞতা যাঁচিলো।

সদৌ শেষত দুখনে মহাবিদ্যালয়ৰ অসমীয়া বিভাগৰ মাননীয় ডঃ হৰকুমাৰ নাথ ছাৰ, ডঃ ৰজত ৰাভা ছাৰ আৰু শ্ৰীমতী ৰীণা বাইদেউলৈ তেখেতসকলৰ বিভিন্ন দিহা-পৰামৰ্শ আৰু সহযোগিতাৰ বাবে আন্তৰিক শলাগ লৈছোঁ।

ৰাজা ৰাম ৰাভা

সহকাৰী অধ্যাপক, অসমীয়া বিভাগ,

দুখনে মহাবিদ্যালয়, দুখনে

সূচীপত্ৰ

	পৃষ্ঠা
প্ৰথম অধ্যায়	
১.০ অৱতৰণিকা-	২
১.১ ৰাভা জনগোষ্ঠীৰ ভৌগলিক অৱস্থিতি	২-৩
দ্বিতীয় অধ্যায়	
২.০ বহুৰঙী গীত আৰু ইয়াৰ ভাষা	৫-৬
২.১ বহুৰঙী গীতৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ	৬-১১
২.২ বহুৰঙী গীতত সমাজ জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি	১১-২০
২.৩ বহুৰঙী গীতৰ সাম্প্ৰতিক ৰূপ	২০-২২
তৃতীয় অধ্যায়	
৩.০ উপসংহাৰ	২৪
৩.১ সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী	২৫
৩.২ বহুৰঙী গীতত ব্যৱহৃত বাদ্যযন্ত্ৰৰ ফটো	২৬
৩.৩ বহুৰঙী নৃত্যৰ ফটো	২৭

প্ৰথম অধ্যায় :

১.০ : অৱতৰণিকা :-

অসম এখন বিভিন্ন ভাষা-ভাষী, জনগোষ্ঠী-সংস্কৃতিৰ এক অপূৰ্ব মিলনক্ষেত্ৰ। অসমীয়া ভাষা-সাহিত্যৰ সমৃদ্ধিত এই বিভিন্ন ভাষা-গোষ্ঠীৰ এক উল্লেখনীয় অৱদান অনস্বীকাৰ্য্য। এই বিভিন্ন ভাষা-গোষ্ঠী সমূহৰ বিভিন্ন লোকসাহিত্য সমূহে অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য, সংস্কৃতিক কেৱল চহকী কৰাই নহয়, এক অন্যান্য মাত্ৰা প্ৰদান কৰিছে। বিভিন্ন জনগোষ্ঠীৰ এই লোকসাহিত্য সমূহ অতি প্ৰাচীন কালৰ পৰাই অশিক্ষিত চহা লোকৰ মুখে মুখে চলি আহিছে। ভাষা, সমাজ, স্থান আৰু সময়ভেদে এই লোকসাহিত্য সমূহৰ ৰূপৰ কিছু তাৰতম্য থাকিলেও বহুক্ষেত্ৰত মূলভাৱৰ সাদৃশ্য লক্ষ্য কৰা যায়। এইক্ষেত্ৰত এই কথাষাৰ বিশেষভাৱে প্ৰণিধানযোগ্য, “লোক সাহিত্য লোক সাধাৰণৰ যুগান্তকাৰী জ্ঞান আৰু অভিজ্ঞতাৰ বহিঃপ্ৰকাশ। এই শ্ৰেণীৰ সাহিত্যৰ আদিম স্ৰষ্টাসকল আক্ষৰিকভাৱে অশিক্ষিত আছিল বাবেই লোক সাহিত্য অলিখিত ৰূপত মুখ বাগৰি চলি আহিছে আৰু এনে মুখ বাগৰা স্ৰষ্টাৰ বাবেই স্থান, সমাজ আৰু সময়ভেদে লোক-সাহিত্যৰ ৰূপৰ তাৰতম্য ঘটে। কিন্তু স্থান, সমাজ আৰু সময়ৰ ভিন্নতা থাকিলেও লোক সাহিত্যৰ মূলভাৱৰ সাদৃশ্য বহু পৰিমাণে একে।”^১

অসমৰ এক উল্লেখযোগ্য জনগোষ্ঠী ৰাভাসকলো লোক সাহিত্যৰ এক মেটমৰা সত্তাৰে অসমীয়া লোক-সাহিত্যক চহকী কৰিছে। ৰাভাসকলৰ সমাজ জীৱনৰ সামগ্ৰীকতাক গেয় (Sung) আৰু কথ্য (Spoken) দুয়োটা ৰূপতে সংৰক্ষিত কৰি আহিছে এই লোক সাহিত্য সমূহে। ক’বলৈ গলে জন্মৰ পৰা মৃত্যুব্যাপি ৰাভাসকলৰ জীৱনৰ এনে এক ক্ষণ নাই য’ত তেওঁলোকৰ লোক সাহিত্যৰ স্পন্দন অনুভূক্ত নহয়।

১.১ : ৰাভা জনগোষ্ঠীৰ ভৌগলিক অৱস্থিতি :

মূলতঃ মঙ্গোলীয় গোষ্ঠীৰ ৰাভাসকল অসম, মেঘালয়, অৰুণাচল আৰু পশ্চিমবংগৰ কোচবিহাৰ, জলপাইগুৰি জিলাৰ বিভিন্ন ভৌগলিক পৰিবেশত বসবাস কৰি আছে। আনকি চুবুৰীয়া

১। বৰুৱা, ডঃ প্ৰহ্লাদ কুমাৰ (সম্পাদনা), অসমীয়া লোক সাহিত্য, অসম সাহিত্য সভা, ২০০১ চন, (পৃষ্ঠা-১)।

ৰাষ্ট্ৰ বাংলাদেশতো কিছুসংখ্যক ৰাভা জনগোষ্ঠীৰ লোক আছে বুলি জানিব পৰা গৈছে। অৱশ্যে অসমতেই ৰাভাসকলৰ সংখ্যা সৰ্বাধিক। অসমৰো আকৌ দক্ষিণ কামৰূপ আৰু গোৱালপাৰা জিলাতেই ৰাভা সকলৰ জনসংখ্যা সৰ্বহ যদিও অন্যান্য জিলাত বিশেষকৈ দৰং, বঙাইগাওঁ, কোকৰাঝাৰ, নলবাৰী, ধুবুৰী, নগাওঁ, শোণিতপুৰ, তিনিচুকীয়া আদিতো এক বৃদ্ধ জন সংখ্যক ৰাভা জনবসতি লক্ষ্য কৰা যায়।

উত্তৰ পূব ভাৰতৰ এক বৃহৎ জনগোষ্ঠী ৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰাচীন কালৰে পৰাই কৰ্ম অনুযায়ী বিভিন্ন উপ-সম্প্ৰদায় বা খেলৰ উদ্ভৱ হৈছিল বুলি জানিব পৰা যায়। এনে খেলৰ সংখ্যা ৰাজেন ৰাভাদেৱে “ৰাভা সাধু” গ্ৰন্থত ৯ টা (নটা) বুলি আৰু মনি ৰাভাদেৱে “ৰাভা সমাজৰ সামাজিক আইন আৰু দণ্ডবিধি” নামৰ গ্ৰন্থত সাতটা বুলি উল্লেখ কৰিছে যদিও বিভিন্ন উৎস আৰু অধ্যয়নৰ দ্বাৰা বৰ্তমান এনে উপ-সম্প্ৰদায় বা খেলৰ সংখ্যা ১০ টা বুলি জানিব পৰা গৈছে। এইকেইটা হ'ল - ৰংদানী, মাইতৰী/মায়তৰী, পাতি, দাহৰি, চুঙা, বিটলীয়া, কোচা, হানা, টোটলা আৰু মদাহী। অৱশ্যে ইয়াৰে মদাহী খেলৰ লোকসকলে বৰ্তমান নিজকে ৰাভা জনগোষ্ঠীৰ পৰা আঁতৰাই সুকীয়া জনগোষ্ঠী ৰূপে চিনাকি দিয়া পৰিলক্ষিত হৈছে।

উল্লেখযোগ্য যে ৰাভাসকলৰ এই ১০ টা খেলৰ ভিতৰত কেৱল গোৱালপাৰা জিলা আৰু মেঘালয়ৰ গাৰোপাহাৰ জিলাৰ ৰংদানী, মায়তৰী আৰু ধুবুৰী, কোকৰাঝাৰ, কোচবিহাৰ-জলপাইগুৰি জিলাৰ কোচা সকলৰ মাজতহে ৰাভা ভাষাৰ (দোৱান) প্ৰচলন আছে। বাকী খেলৰ ৰাভাসকলে কাহানিবাই নিজস্ব ভাষা পাহৰি দৈনন্দিন বাক্য ব্যৱহাৰত নৃ-গোষ্ঠীয় উপভাষা ‘ৰাভামিজ’ (অসমীয়া ভাষাৰ থলুৱা ৰূপ) ব্যৱহাৰ কৰে।

জনসংখ্যাৰ দিশৰ পৰা লক্ষ্য কৰিলে দেখা যায় যে, ১৯৯১ চনৰ লোক গণনা অনুসৰি অসমত ৰাভাসকলৰ মুঠ জনসংখ্যা আছিল ২,৩৬,১৩১ জন। ২০০১ চনৰ লোক গণনাত পোৱা গৈছে মুঠ ২,৭৭,৫১৭ জন। লক্ষণীয়ভাৱে ইয়াৰে মাত্ৰ ১,৩০,৮৭৫ জন ৰাভা লোকেহে ৰাভা ভাষাটো (দোৱান) ব্যৱহাৰ কৰে। সেইদৰে ১৯৯১ চনৰ লোক গণনা অনুসৰি মেঘালয়ত ২০,৪৪৫ জন, পশ্চিমবংগত ৬,৩২৫ জন আৰু অৰুনাচলত ১৩৪ জন ৰাভাভাষীৰ সংখ্যা পোৱা গৈছে।

দ্বিতীয় অধ্যায়

- ২.০ বছৰঙী গীত আৰু ইয়াৰ ভাষা
- ২.১ বছৰঙী গীতৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ
- ২.২ বছৰঙী গীতত সমাজ জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি
- ২.৩ বছৰঙী গীতৰ সাম্প্ৰতিক ৰূপ

দ্বিতীয় অধ্যায়

২.০ :- বহুৰঙী গীত আৰু ইয়াৰ ভাষা :

ৰাভা সকলৰ লোক সাহিত্যৰ ভঁৰাল চহকী কৰাত লোকগীতসমূহে এক উল্লেখনীয় ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছে। স্বভাৱ কবি চহা ৰাভাসকলে জীৱনৰ বিভিন্ন সৰু বৰ ঘটনাক ছন্দময়তাৰে পুৰুষৰ পিছত পুৰুষ ধৰি সংৰক্ষিত কৰি আহিছে। জীৱনৰ সমগ্ৰতাক আৱৰি ৰখা ৰাভাসকলৰ এই ছন্দময় লোকগীত সমূহৰ বিশাল অৱয়বক ধৰ্মীয় বা পূজা-পাতলৰ গীত, বিবাহ গীত, শ্ৰাদ্ধৰ গীত, প্ৰণয়ৰ গীত, কাহিনী গীত, শ্ৰমৰ গীত, ধেমেলীয়া গীত আদি কিছুমান শ্ৰেণীত বিভাজন কৰা হৈছে। বহুৰঙী গীতসমূহৰ বিষয়বস্তু অনুধাৱন কৰি ইয়াক ধেমেলীয়া গীতৰ শাৰীত পেলাব পৰা যায় যদিও কিছুসংখ্যক প্ৰণয়মূলক গীতৰো প্ৰচলন দেখা যায়। অৱশ্যে এনে প্ৰণয়মূলক গীতসমূহ পিছৰ কালত ৰচিত হোৱা যেন অনুমান হয়। এইক্ষেত্ৰত ৰাজেন ৰাভাদেৱৰ বহুৰঙী গীত সম্পৰ্কে কোৱা এইষাৰ কথা প্ৰণিধানযোগ্য- “আজিকালি বিভিন্ন উপলক্ষ্যত ডেকা গাভৰুৱেও এই গীত গায় যদিও এইবোৰ মূলতঃ ডেকা-গাভৰুৰ প্ৰণয়মূলক গীত নাছিল। আগতে এইবোৰ গীত বুঢ়া-বুঢ়ী আৰু বয়সীয়া মতা-তিৰোতাইহে গাইছিল।”^২ আদিত এইগীত ৰাভাসকলে গোছা পাতা, হাল উঠা, খাউৰী খোৱা, বিয়ে-বিয়নী ফুৰিবলৈ অহা ইত্যাদি বিভিন্ন সময়ত বা বিভিন্ন উৎসৱ পাৰ্বণত মদ ভাত খাই মিঠা ৰাগীত গাইছিল আৰু নাচিছিল। ৰাভাসকলৰ বিশেষকৈ পাতি আৰু দাহৰি খেলৰ মাজত এই গীতবোৰৰ প্ৰচলন দেখা যায়।

যিয়েই নহওঁক লঘু ৰস সমৃদ্ধ এই বহুৰঙী গীতবোৰ ৰাভাসকলৰ মাজত অতিকৈ জনপ্ৰিয়। কেৱল ৰাভাসকলৰ মাজতে নহয়, বৰ্তমান অন্যান্য সম্প্ৰদায় তথা সমগ্ৰ অসমীয়া জাতিৰ মাজতো এই গীত সমূহ সমাদৃত। বুৰঞ্জীবিদ বেনুধৰ শৰ্মাৰ ভাষাত- “গীতবিলাক ৰাভা সম্প্ৰদায়ৰ, ৰাভা সম্প্ৰদায়ৰ কিয়, গোটেই অসমীয়া জাতিৰেই আপুৰুগীয়া সম্পদ। সম্পদ বুলি লামলাই সম্পদ নহয়- তেনেই নোপোৰা সোণ।”^৩

ওপৰত উল্লেখ কৰা হৈছে যে ৰাভা সকলৰ কেবল ৰংদানী, মায়তৰী আৰু কোচাসকলৰ মাজতেহে ৰাভা ভাষাৰ প্ৰচলন আছে আৰু বাকীসকলে ৰাভামিজ ব্যৱহাৰ কৰে। গতিকে ৰাভাসকলৰ

২ : ৰাভা ৰাজেন, ৰাভা লোকগীত, ৰাজেন ৰাভা স্মাৰক ন্যাস (দুধনৈ), ২০০১ চন।

৩। সৰকাৰ হৰিমোহন, বহুৰঙী গীতৰ আঁচলত বেনুধৰ শৰ্মাৰ অভিমত, ১৯৬৫ চন।

লোকগীত সমূহো কিছুসংখ্যক ৰাভা ভাষাত আৰু কিছুসংখ্যক ৰাভামিজ ভাষাত ৰচিত। বিশেষকৈ গোৱালপাৰা জিলাৰ আৰু দক্ষিণ কামৰূপৰ নামনি অঞ্চলৰ ৰাভাসকলৰ মাজত প্ৰচলিত এই বহুৰঙী গীতসমূহো অসমীয়া ভাষাৰ থলুৱা ৰূপ এই ৰাভামিজ ভাষাত ৰচিত।

সাধাৰণতে চাৰিশাৰী যুক্ত এই গীতবোৰ মিত্ৰাক্ষৰ ছন্দত ৰচিত। অৱশ্যে ইয়াত আখৰৰ সংখ্যাৰ কোনো নিৰ্দ্ধাৰণ নাই। কেৱল দ্বিতীয় শাৰীৰ শেষ আখৰ আৰু চতুৰ্থ শাৰীৰ শেষ আখৰৰ ধ্বনিৰ মিল থাকে। গীতবোৰত উপমা, পটন্তৰ আদিৰ সুন্দৰভাৱে ব্যৱহাৰ হোৱা দেখা যায়। চহা ৰাভাসকলে ক্ষুদ্ৰ পৰ্য্যবেক্ষন শক্তিৰে উপমা পটন্তৰবোৰ বুটলি আনে ৰাভাসকলৰ বাস্তৱ সমাজ আৰু প্ৰকৃতিৰ পৰাই। তলত উল্লেখ কৰা গীত দুটাই ইয়াৰ উৎকৃষ্ট উদাহৰণ-

১/ বাতাহতে নাচি থাকে

ভীম কলৰ পাত

তোক দেখা পালেহে মোৰ

দেহা পৰে শাত।

২/ মান্‌চেলেংকা উৰাং - ফাৰাং

মাছ ধৰিবা,

মোক চাবা বুধিতে

আমাৰ ঘৰত আহা।

২.১ বহুৰঙী গীতৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ :-

কেৱল ৰাভা সকলোৰে নহয়, অন্য জনগোষ্ঠীৰো অতি জনপ্ৰিয় এই বহুৰঙী গীতবোৰৰ সৃষ্টিনো কেনেকৈ হ'ল তাৰ কোনো ঐতিহাসিক তথ্য পাবলৈ নাই। বিশেষকৈ পূৱ গোৱালপাৰা আৰু দক্ষিণ কামৰূপৰ নামনি অঞ্চলত প্ৰচলিত এই গীতৰ লগত জড়িত দুই এটা কাহিনী পোৱা যায় যদিও গোৱালপাৰা জিলাৰ বিভিন্ন অঞ্চল আৰু দক্ষিণ কামৰূপৰ বিভিন্ন অঞ্চলত ক্ষেত্ৰ অধ্যয়ন চলাই এই কাহিনীৰ লগত জড়িত কোনো ঐতিহাসিক তথ্য আহৰণ কৰিব পৰা নগ'ল। বহুৰঙীৰ অনুরূপ দক্ষিণ কামৰূপৰ ৰাভাসকলৰ মাজত 'বগেজাৰী' নামৰ একপ্ৰকাৰ নৃত্য-গীত প্ৰচলিত। বহুতেই ক'ব খোজে দক্ষিণ কামৰূপৰ উজনি অঞ্চলৰ এই বগেজাৰীয়েই গোৱালপাৰা জিলাৰ পূৱ আৰু দক্ষিণ কামৰূপৰেই নামনি অঞ্চলত প্ৰচলিত বহুৰঙী। কিন্তু ভাৱ-ভাষা, ধ্বনি, উপমা, পটন্তৰ আদি সকলো দিশতে সামঞ্জস্য থকা 'বহুৰঙী' আৰু 'বগেজাৰী' নামৰ ক্ষেত্ৰত কিয় ভিন্ন হ'ল এয়াও

আলোচনাৰ বিষয়। গতিকে আমাৰ এই অধ্যয়নত ওপৰোক্ত দিশবিলাকো আলোচনা কৰি বহুৰঙী গীতৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ সম্পৰ্কে এক সিদ্ধান্ত দিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে।

বহুৰঙী গীতৰ কথা আলোচনালৈ আহিলেই চকুৰ আগত ভাঁহি উঠে দুগৰাকী বাংতালী তিৰোতাৰ চৰিত্ৰ। তেওঁলোক হ'ল- বায়েক ভনীয়েক বহুৰঙী আৰু খপোৰাঙী। তেওঁলোক হয় কাৰোবাৰ চোতালত মদ পানী খাই গীত গাই গাই নৃত্য কৰিছে নতুবা নিজৰ ঘৰতে দুৱাৰ জপাই লৈ মদ খাই নৃত্য-গীতত মতলীয়া হৈছে। এনেধৰণৰ চিত্ৰ প্ৰতিফলিত হৈছে এনেদৰে :-

(ৰ) বহুৰঙী খপোৰাঙী একে ঘৰতে

হায় হায় একেঘৰতে

দুৱাৰ ঝাপাই মদ খায়

মোকে দৰতে

হায় হায় মোকে দৰতে ॥

(চ) বহুৰঙী বাই অ' খপোৰাঙী বাই

মদ খাবা দাকাইছে

পাৰ্বতী আই, হায় হায়

পাৰ্বতী আই।

বহুৰঙী গীতৰ সৃষ্টিৰ লগত উপৰোক্ত দুটা চৰিত্ৰ অৰ্থাৎ বায়েক ভনীয়েক এই বহুৰঙী আৰু খপোৰাঙীৰ নিশ্চয় এক নিবিড় সম্পৰ্ক আছে। আন কথাত তেওঁলোকেই এই বহুৰঙী গীতৰ স্ৰষ্টা। কিন্তু কোন এই বহুৰঙী আৰু খপোৰাঙী? এই ক্ষেত্ৰত গোৱালপাৰা জিলাৰ ৰাভা সমাজত দুটা সুন্দৰ কাহিনী পোৱা যায়।

প্ৰথম কাহিনী :

এবাৰ স্বৰ্গৰ ৰজা ইন্দ্ৰই স্বৰ্গৰ নৃত্য গীতৰ পৰশ মৰ্তত বিলাবলৈ হাবিলাস কৰি বহুৰঙী আৰু খপোৰাঙী নামৰ বায়েক-ভনীয়েকক (অপেশ্বৰী) মৰ্তলৈ পঠিয়াই দিলে। তেওঁলোকক সন্মুখত দিয়া হ'ল যাতে তেওঁলোক মূল কামৰ পৰা আঁতৰি নাযায় আৰু বিষয় বাসনাত লিপ্ত নাহয়। সময়ত বহুৰঙী-খপোৰাঙী মৰ্তলৈ আহি পাৰ্বতীয়া নিজৰাৰ পাৰত নৃত্য-গীত কৰি মাছ মাৰি থাকোতে চিকাৰ কৰিবলৈ যোৱা এগৰাকী ৰজাই প্ৰত্যক্ষ কৰে আৰু তেওঁলোকৰ ৰূপ গুণ, নৃত্যগীতত বিমোহিত

হু ৰাজ কাৰেঙলৈ লৈ যায়। পিছত ৰজাই ৰাজসভা পাতি বহুৰাঙী-খপোৰাঙীক দুজন ৰাজকুমাৰলৈ
দিয়ে। বহুৰাঙী হেনো বৰ কথকি আছিল আৰু খপোৰাঙী কিছু লাজকুৰীয়া আছিল। সময়ত
শুওঁলোক দুয়োজনীয়ে ৰাজকুমাৰ দুজনৰ সহযোগত মৰ্তত নৃত্য-গীতৰ প্ৰচলন কৰিবলৈ লাগিল।
কিন্তু পিছলৈ বহুৰাঙী-খপোৰাঙী দুয়ো গৰাকীয়ে মৰ্তৰ বিষয় বাসনাত ভোল যোৱাত স্বৰ্গৰ অধীশ্বৰে
শুওঁলোকক স্বৰ্গলৈ ঘূৰাই লৈ যায় আৰু তেওঁলোকে প্ৰচাৰ কৰি থৈ যোৱা নৃত্য-গীতেই পিছলৈ
মৰ্তত অৰ্থাৎ ৰাভা সমাজত বহুৰাঙী গীত-নৃত্য ৰূপে পৰিচিত হ'ল।

দ্বিতীয় কাহিনী :

বায়েক-ভনীয়েক বহুৰাঙী আৰু খপোৰাঙী সৰুতেই মাক-দেউতাকক হেৰুৱায়। পিতৃ-মাতৃক
হেৰুৱাই নিঠৰুৱা হোৱা বায়েক-ভনীয়েকে পেটৰ তাড়নাত ইঘৰে সিঘৰে ঘূৰি ফুৰোতে কোনোবাই
শুওঁলোকক গান গাবলৈ আৰু নাচিবলৈ কয়। সিহঁতেও কোনো দ্বিধা নোহোৱাকৈ চোতালত গীত
গাই গাই ঘূৰি ঘূৰি নাচে। তাৰ মাজতে কাৰোবাৰ ঘৰত মদ এবাটি (লাওপানী) দিয়ে। তেতিয়া
সিহঁতৰ নাচ-গান আৰু পাৰ্গত উঠে। এনেদৰে সিহঁত লাহে লাহে ডাঙৰ হয় আৰু সিহঁতৰ নাচ-
গানো জনপ্ৰিয় হ'বলৈ ধৰে। লাহে লাহে সমজুৱা ভাৱে মদ ভাত খাওঁতেও ৰং-ধেমালিৰে সিহঁতে
গাৱা গীতবোৰ বা আনেও তেনেধৰনৰ গীত ৰচনা কৰি নৃত্য-গীত কৰিবলৈ ধৰিলে। পিছলৈ এই
গীত নৃত্যই বহুৰাঙী নাম পালে।

উপৰোক্ত কাহিনী দুটাৰ প্ৰথমটো গোৱালপাৰা জিলাৰ ৰংজুলি অঞ্চলৰ পৰা আৰু দ্বিতীয়টো
ছাটমাটিয়া বেলেংপাৰা অঞ্চলৰ পৰা সংগ্ৰহ কৰা হৈছে। ইয়াৰে প্ৰথমটোতকৈ দ্বিতীয় কাহিনী
শাস্তাসযোগ্যতা অধিক। কাৰণ প্ৰথমটো কাহিনীৰ বহুৰাঙী-খপোৰাঙী মৰ্তৰ তেজ মঙহৰ মানৱী
হয়, স্বৰ্গৰ অপেশ্বৰীহে। অনুমান কৰাত অসুবিধা নহয়- ৰাভা সমাজৰ (বিশেষকৈ পাতিৰাভা)
ঐতিহ্যবাহী চৰিত্ৰ বহুৰাঙী-খপোৰাঙীৰ প্ৰকৃত পৰিচয় উলিয়াব নোৱাৰি কোনো কল্পনাপ্ৰৱণ স্বভাৱ
কবি সাহিত্যিক এই কাহিনীৰ স্ৰষ্টা।

আনহাতে দ্বিতীয়টো কাহিনীৰ বহুৰাঙী-খপোৰাঙী কোনো স্বৰ্গৰ অপেশ্বৰী নহয়, মৰ্তৰেই
মানৱী। ৰাভা সমাজত সচৰাচৰ দেখা পোৱা যেন এক জীৱন্ত চৰিত্ৰ। আজিও এনেধৰণৰ চৰিত্ৰ
সমাজত অনেক পোৱা যায়। সেয়েহে এই কাহিনীটোৰ বিশ্বাসযোগ্যতা অধিক। অৰ্থাৎ বহুৰাঙী
গীতৰ যি বহুৰাঙী-খপোৰাঙী, সেয়া দ্বিতীয়টো কাহিনীৰ বহুৰাঙী-খপোৰাঙী যেনেই লাগে। কিন্তু
প্ৰথমটো কাহিনীৰ দৰেই এই কাহিনীটোতো বহুৰাঙী-খপোৰাঙীৰ প্ৰকৃত পৰিচয় পোৱা নাযায়।

আনহাতে প্ৰয়াত হৰিমোহন সৰকাৰদেৱে উল্লেখ কৰিছে এনেদৰে- “বহুৰঙী খপোৰাঙী নামৰ দুজনী বাইভনী আছিল। তেওঁলোকৰ যৌৱন জোৰাৰে দুজনীকে অতিকৈ উৎফুল্ল আৰু আনন্দত মতলীয়া কৰি তুলিছে। এদিনাখন দুয়ো জাকৈ খালৈ লৈ মাছ মাৰিবলৈ যাওঁতে দেৱাদি ধৰ্ম নামৰ এজন ৰজাক লগ পায়। ৰজাই তেওঁলোকৰ ৰূপত মুগ্ধ হৈ দুয়োজনীকে বিয়া কৰাবলৈ বুলি ৰাজধানীলৈ লৈ আহে। কিন্তু দুয়োজনৰ লগত ৰাহি জোৰা নথকাত ৰজাই বিয়া কৰাব নোৱাৰে। নাৰদ মুনিৰ নিৰ্দেশ মতে বহুৰঙী-খপোৰাঙী ৰাভা সমাজৰ ‘বায়খু’ বা ‘খোকচি’ পূজালৈ গৈ মদ খাই জীৱন যৌৱন কটাই দিবলৈ ধৰিলে।”^৪

বহুতেই কৈছে ‘বহুৰঙী’ আৰু দক্ষিণ কামৰূপৰ বিশেষকৈ বকোৰ পৰা ৰাণীলৈকে প্ৰচলিত ‘বগেজাৰী’ মূলতে একেই। এই কথা ইতিমধ্যে ওপৰত উল্লেখ কৰা হৈছে। সঁচা কথা, আচলতে নাচোনৰ ভংগী আৰু ভাষাৰ সামান্য তাৰতম্যৰ বাহিৰে এই গীত নৃত্য দুবিধত কতোৱেই পাৰ্থক্য নাই। এই তাৰতম্যও পৰিলক্ষিত হয় উপভাষিক কাৰণতহে। এই ক্ষেত্ৰত ডঃ উপেন ৰাভা হাকাচামে কৈছে- “বহুৰঙী’ আৰু ‘খোপাৰাঙী’ এই দুজনী ৰাংঢালী আৰিয়ে তিৰোতাৰ নামত চলা গোৱালপাৰাৰ ৰংজুলি অঞ্চলৰ সাউৰি খোৱা, বিয়া সবাহ আৰু মাঘৰ বা বহাগৰ দোমাহীত গোৱা বিশেষকৈ মদৰ মেলত গোৱা ৰং ৰহইচৰ গীতেই ‘বহুৰঙী’ বা ‘বহুৰঙী’ গীত হিচাবে জনাজাত। আনহাতে এই গীতটো দক্ষিণ কামৰূপৰ বকো অঞ্চলত (বগে ৰজাৰ ৰাজ্য) বগেজাৰী হিচাবে জনাজাত। বগে ঐ জাৰী বাক্যাংশৰ পৰাই হওঁক বা বগেজাৰী নামৰ বগে ৰজাৰ ৰাংঢালী মাদৈৰ নামৰ পৰাই হওঁক গীতটোৰ ভাৱ ভাষা, উপস্থাপন শৈলী বহুৰঙীৰ সৈতে একোতেই ভিন্নতা নাই। অৱশ্যে সুৰ লয় আৰু নাচোনৰ ছেও বা অংগী বংগীত কিছু স্বকীয়তা দুয়োটাতে বিদ্যমান।^৫ ৰাভা লোক সাহিত্য তথা লোকগীতত বিশেষ বুৎপত্তি থকা শ্ৰী বীৰেণ ৰাভাই কৈছে- “বহুৰঙী গীত পাতি ৰাভা সকলৰ মাজত প্ৰচলিত এবিধ লোকগীত। এই গীতক আকৌ দক্ষিণ কামৰূপৰ উজনি অঞ্চলত (বকোৰ পৰা ৰাণীলৈকে) বগেজাৰী বুলি কয়।”^৬ কিন্তু একেই গুণবিশিষ্ট ‘বহুৰঙী’ আৰু বগেজাৰী গীত নৃত্যৰ নাম দুটা কিয় বেলেগ বেলেগ হ’ল সেই সম্পৰ্কে ওপৰোক্ত দুগৰাকী বিশিষ্ট গৱেষক পণ্ডিতে একো মন্তব্য কৰা নাই।

ডঃ হাকাচামে আকৌ ৰাভাসকলৰ বাতাবনেৰে তৈয়াৰী এবিধ লোকবাদ্য ‘বুৰেঙা’ৰ পৰা বহুৰঙী নামটো অথবা বায়খো-খোকচী দেৱীৰ বৰলক্ষা দুগৰাকী কন্যা হিচাপেও ‘বহুৰঙী-বায়খোৰঙী’

৪। সৰকাৰ হৰিমোহন, বহুৰঙী গীতৰ আঁচলত, ১৯৬৫ চন।

৫। ৰাভা, বীৰেণ, বহুৰঙী গীত : ৰাভা জনজীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি গ্ৰন্থৰ ডঃ হাকাচামৰ বাটচৰাত (পৃঃ ক)।

৬। ৰাভা, বীৰেণ, বহুৰঙী গীত : ৰাভা জনজীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি গ্ৰন্থৰ মোৰ এষাৰ (পৃঃ ৬)।

আৰু খোপাৰাঙী/খোকচিৰাঙী' নাম দুটা আহিব পাৰে বুলি মত পোষণ কৰিছে। ভাষাতাত্ত্বিক দৃষ্টিকোণৰ পৰা তেখেতৰ এই মন্তব্য সমৰ্থন কৰিব পাৰি যদিও ইয়াৰ গ্ৰহণযোগ্যতা সম্পৰ্কে সন্দেহৰ অৱকাশ নিশ্চয় আছে।

বগেজাৰী হ'ল এটা ঐতিহাসিক চৰিত্ৰ। এই বগেজাৰীয়েই 'বগেজাৰী' গীতৰ স্ৰষ্টা। ১৬ শ শতিকাৰ আদিভাগৰ বনগাওঁ বকো অঞ্চলৰ বগে নামে এখন ৰাজ্যৰ ৰাংঢালী জিয়াৰী আছিল এই বগেজাৰী। তেওঁ আছিল অনাখৰী স্বভাৱ শিল্পী। কোনো কোনোৰ মতে বগেজাৰীৰ দুগৰাকী ভনীয়েকৰ নাম আছিল বহুৰাঙী আৰু খপোৰাঙী। তেওঁলোকো স্বভাৱশিল্পী। যদি সেয়াই হয় বৈবাহিক সূত্ৰে হওঁক বা আন কিবা প্ৰকাৰে হওঁক পূৰ গোৱালপাৰালৈ আহি তেওঁলোকেও বগেজাৰী গীত-মাত বিলাক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিলে নেকি যাৰ বাবে এই অঞ্চলত ইয়াৰ নাম বহুৰাঙী হ'ল।

প্ৰয়াত হৰিমোহন সৰকাৰদেৱে পোন প্ৰথমে লিখিত আকাৰত বহুৰাঙী গীত প্ৰকাশ কৰে 'বহুৰাঙী গীতৰ আচলত' নামৰ পুথিখনৰ মাজেৰে। এই পুথিখনত তেওঁ দক্ষিণ গোৱালপাৰাৰ 'নাগা ওস্তাদ'ৰ প্ৰসংগ উপস্থাপন কৰে। এই নাগা ৰাভা হেনো বকো অঞ্চলত কিছু বছৰ কাম কৰা মানুহ হিচাপে আছিল/তেওঁ আছিল স্বভাৱশিল্পী। বহুৰাঙী গীতৰ বিশিষ্ট গৱেষক শ্ৰীযুত বীৰেণ ৰাভাই উল্লেখ কৰিছে এই নাগা হেনো দক্ষিণ কামৰূপত বহুৰাঙী নামটোৰ প্ৰচলন কৰে। কিন্তু নাগা ওস্তাদে কিহৰ ভিত্তিত এই নামৰ প্ৰচলন কৰিছিল তাৰ কোনো উল্লেখ নাই।

নাগা ওস্তাদ বা নাগা ৰাভাৰ পৰিচয় সম্পৰ্কে কোনো নিশ্চিত তথ্য পাবলৈ নাই। কিন্তু এই নাগা ওস্তাদ যে নৃত্য-গীতত পাৰদৰ্শী আছিল সেই কথা 'ওস্তাদ' উপাধিটোৰ পৰাই অনুমান কৰিব পাৰি আৰু তেৱেই যে বহুৰাঙী গীত-নৃত্যক জনপ্ৰিয় কৰি তুলিছিল সেই কথা অনুমান কৰাত অসুবিধা নহয়। পৰৱৰ্তী কালত প্ৰয়াত হৰিমোহন সৰকাৰৰ বহুৰাঙী গীতৰ আচলত পুথিখনত বহুৰাঙী গীতৰ জনপ্ৰিয়তা আৰু বিকাশত অৰিহনা যোগায়। বৰ্তমানে ৰাভা সকলৰ বিভিন্ন উৎসৱ পাৰ্বনত এই গীত মাত পৰিবেশন কৰা পৰিলক্ষিত নহয় যদিও শৃংখলিত ৰূপত বিভিন্ন মঞ্চত এই গীত নৃত্য প্ৰায়েই পৰিবেশিত হোৱা দেখা যায়।

যিয়েই নহওক, বহুৰাঙী গীতৰ সৃষ্টিৰ উৎস বিচাৰি মনত বহু প্ৰশ্ন লৈ পূৰ-গোৱালপাৰা আৰু দক্ষিণ কামৰূপত অধ্যয়ন চলাইয়ো বহুৰাঙী গীতৰ সৃষ্টি বা বহুৰাঙী খপোৰাঙীৰ প্ৰকৃত পৰিচয় সম্পৰ্কে কোনো নিশ্চিত তথ্য আহৰণ কৰিব পৰা নগ'ল। এই ক্ষেত্ৰত ওপৰত উল্লেখ কৰা গৱেষক পণ্ডিত সকলৰ দৰে কেবল মন্তব্য কৰিব পাৰি- আচলতে বগেজাৰী আৰু

বহুৰাষ্ট্ৰীয় মাজত কোনো ভিন্নতা নাই। নাচোনৰ চেও বা তাল আৰু ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত যি সামান্য তাৰতম্য আছে সেয়া আঞ্চলিক তাৰতম্য। আন কথাত দক্ষিণ কামৰূপৰ উজনি অঞ্চলৰ বগেজাৰীয়েই আচলতে পূৰ গৌৱালপাৰা আৰু দক্ষিণ কামৰূপৰ নামনি অঞ্চলৰ বহুৰাষ্ট্ৰীয়।

২.২ বহুৰাষ্ট্ৰীয় গীতত সমাজ জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি :

সাধাৰণতে লোকগীত সমূহ গঢ় লৈ উঠি নিৰক্ষৰ চহা গাৱলীয়া সমাজক কেন্দ্ৰ কৰি। সমাজত ঘটি থকা বিভিন্ন ঘটনাৰে সুক্ষ্ম পৰ্যবেক্ষণেৰে ৰচক সকলে গীত সমূহ ৰচনা কৰে। গতিকে সকলোবোৰ লোকগীতত সেই সেই সমাজৰ অৰ্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক, ৰাজনৈতিক ইত্যাদি বিভিন্ন দিশ সমূহ প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়।

বিশেষকৈ পাতি ৰাভা সকলৰ মাজত প্ৰচলিত বহুৰাষ্ট্ৰীয় গীতসমূহতো ৰাভা জনজীৱনৰ বিভিন্ন সময়ৰ বিভিন্ন দিশ প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়।

বিভিন্ন উৎসৱ পাৰ্বনত মদ-ভাত খাই গোৱা এই গীতসমূহ মূলত ধেমেলীয়া শ্ৰেণীৰ গীত হিচাবেই পৰিচিত যদিও ইয়াৰ মাজেৰে ৰাভা সকলৰ সুখ-দুখ, হাঁহি-অশ্ৰু, প্ৰেম-প্ৰীতি, কৃষিকৰ্ম ইত্যাদি দৈন্যন্দিন জীৱনৰ সকলোবোৰ দিশ সুন্দৰভাৱে পৰিষ্ফুট হোৱা দেখা যায়। তলত এই দিশ সমূহ বিস্তৃতভাৱে আলোচনা কৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হ'ল-

সাধাৰণতে বহুৰাষ্ট্ৰীয় গীত-নৃত্যৰ আৰম্ভণিত নাচ-গানৰ কিবা ক্ৰটি বৈ গ'লেও যাতে সমজুৱাসকলে বেয়া নাপায় বা ক্ষমা কৰি দিয়ে সেই উদ্দেশ্যে গায়-

চৰস্বতী (সৰস্বতী) মোহিনী গীতৰ চাহিনী

কায়ো বাজায় ঢাক-ঢোল

কায়ো বাজায় বাঁহী।

কায়ো বাজায় গবেনা থৰকা

কায়ো কাঁহৰ বাতি

দেও মোহন মুহিবা

ফুৰেৰুজান-ভাটি।

হাতত লৈচুং গবেনা

মাথাত খোপাৰ ফুল

নাচ-গান বেয়া হ'লে

নধৰিবি ভুল।

অৱশ্যে এয়া বহুৰঙী গীতে এটা শৃংখলিত ৰূপ পোৱাৰ পিছত বিহুগীতৰ^৫ প্ৰথমে প্ৰণামো আই সৰস্বতী দ্বিতীয় প্ৰণামো হৰি.....” ৰ আৰ্হিত ৰচিত হোৱা যেন অনুমান হয়। কিন্তু ইয়াৰো আগৰ কালত (?) সমজুৱাক উদ্দেশ্যি ক্ষমা প্ৰাৰ্থনাৰে কোনো টৰেং পাগিলী নামৰ এগৰাকী ৰাংঢালী তিৰোতাই এনেদৰে গাইছিল-

অ’ বাবা ৰাইজ গিলান
নাপাৰিবি গালি
নাচিবাকৈ উঠিলুং
টৰেং পাগিলী (পাগলী)।

বহুৰঙী খপোৰাঙীৰ দৰেই যেন ‘টৰেং পাগিলী’ ৰাভা সমাজৰ এক জীৱন্ত চৰিত্ৰ। যিকোনো উৎসৱ পাৰ্বনত সমজুৱাৰ সতে মদ-পানী খাই মিঠা ৰাগীত নাচো-নাচোকৈ থকা এগৰাকী ৰাংঢালী তিৰোতাৰ প্ৰতিনিধি।

ৰাভাসকল যে সামাজিকভাৱে দায়বদ্ধ জাতি ওপৰোক্ত গীতৰ কলিৰ পৰাই বুজিব পাৰি। সমাজৰ প্ৰতি শ্ৰদ্ধা, ভয়-ভাৱ আছে বাবেই গীত পৰিবেশন কৰোতে হ’ব পৰা ভুলৰ বাবে আগতীয়াকৈ ক্ষমা প্ৰাৰ্থনা কৰিছে।

ৰাভাসকল সাধাৰণতে কৃষিজীৱি। কৃষিৰ লগত জড়িত বিভিন্ন উৎসৱ পাৰ্বনত মদ ব্যৱহাৰ হ’বই। অন্যান্য পূজা-পাৰ্বন, উৎসৱ পাৰ্বনতো মদ যেন এক অপৰিহাৰ্য পানীয়। মদ-পানী খাই আনন্দত মতলীয়া হৈ নৃত্য-গীত কৰি দেহৰ ভাগৰ, মনৰ দুখ সকলো পাহৰি যায়। বহুৰঙী গীতত ইয়াৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে এনেদৰে-

(১) ঢাক বাজোৱা ঢাকুৱা
ঢাকৰ ৰস নাই
কি বাজানি দিয়া তুই
আমাক ভূলাবি কায়

(২) ক’ত যাওৱা দহো তুই
গলত ৰাঙা ফালি
লাঙামাৰাৰ মদ খাই
নাচং হালি-জালি।

- (৩) অ' দহো দহো
 অ' দহো দহো
 তাপিলাতে লাঠিয়া পালুং
 বেয়া পালি হ'ব।
- (৪) খালুং দে বিয়ানী
 গৰা মদকে
 তিনদিনীয়া গৰা মদে
 গলাই নিভিজে।
- (৫) ছিল (শিল) টেকং টেকং বে ভাই
 ছিল টেকং টেকং
 দুৱাৰখানি হেককং
 মদেৰ জোঙা দেখং

কিন্তু এইদৰে মদপানী খাই ৰং তামাছা কৰি থাকিলেও যেন ঘৰত খঙাল গিৰীয়েক বা শাহুৱেক থকা তিৰোতাই পাহৰি নাযায় ঘৰখনৰ কথা। সোনকালে ঘৰ গৈ নাপালে যে তেনে খঙাল গিৰীয়েকৰ মাৰ বা শাহুৰ গালি খাব লাগিব। সেয়ে তেওঁলোকে গায়-

- ✓ (১) মদ খাং লাগি ভাগি
 বেলা বহিল চাকত
 ভাল ভাতাৰে গালি দিব
 যাই পালে ঘৰত।
- ✓ (২) তুলতুলি বাই অ'
 খাং লাগি ভাগি
 ঘৰ লাগি যাই পালে
 খাবি চাহুৰ (শাহুৰ) গালি।

বহুৰঙী গীতত বিধৱা নাৰীৰ মনৰ বেদনাও পৰিস্ফুট হৈছে এনেদৰে-

✓ (১) মোৰ ভাতাৰ গিছিল

লংকাৰ বানিজ্যত

নাও ডুবি মৰি গেল

মাজ সাগৰত।

✓ (২) অ' দেহা দেহা

দেহা নুজুৰায়,

বুকৰ ভাতাৰ নাই

মন জুৰাব কায়।

(৩) ঘৰৰ ৰুৱা ওলাই গেল

ছিৰিল কুটিৰ কানি

দুখৰ বেলাৰ কাথা কলে

ওলায় চকুৰ পানী।

ৰাভা সমাজত যে বিধৱা বিবাহৰ প্ৰচলন তাহানিৰ পৰাই আছিল সেই কথাও বহুৰঙী গীতত প্ৰফিলিত হৈছে। কাৰণ প্ৰথমজন গিৰীয়েকৰ লগত পিছৰ গিৰীয়েকৰ তুলনা কৰি গোৱা গীত বহুৰঙীত পোৱা যায় এনেদৰে-

✓ (১) টুং কৰি আফিলালুং

পানী খাওৱা চুঙা,

ধুপুত ধুপুত মনত পৰে

আগৰ ভাতাৰ হেনা।

✓ (২) ভাগে ভাগে পূজা খায়

শিলবাৰীৰ গোহাই,

পেটৰ কাথা ভাঙি নকয়

আগৰ হেনা নহয়।

ৰাভাসকল সাধাৰণতে জংঘলৰ কাষত, পাহাৰৰ দাঁতি কাষৰীয়া ঠাইতহে বাস কৰিছিল। গতিকে তেনেকুৱা ঠাইৰ বনৰীয়া হিংস্ৰ জীৱ-জন্তুৰ লগত তেওঁলোকে সহায়স্থান কৰি থাকিবলগীয়া

হৈছিল। পৰিবেশে মহিলাসকলকো সাহসী কৰি তুলিছিল। এনে চিত্ৰ বহুৰঙী গীতৰ মাজেৰে সুন্দৰভাৱে প্ৰতিফলিত হৈছে -

✓ (১) চাবি অ' চাম্ফালি
হাতী উজাই যায়
কুবাবাকে খুজিলুং
চিপবাৰী নাই।

✓ (২) দাও লুলুং কুঠাৰ লুলুং
খৰি কাটিবা
জুই লৈ আহ বাই
ভালুক খেদাবা।

✓ (৩) অ' বাই হাবিলি
ভাল কৰি চাবি
বাঘ ভালুক ওলালে
কুকুৰ ঝাপাই দিবি।

সমাজত কিছুমান মতা মানুহ থাকে যিয়ে কাম-বনৰ প্ৰতি অৱহেলা কৰি বহি বহি খাব খোজে। কৰবাৰ পৰা ঘূৰি ফুৰি অহাৰ পিছত ঘৈনীয়েকে ভাল কথা ক'লেও ডাং খাই উঠে। কেতিয়া বা ঘৈনীয়েকৰ পিঠিত ঔকিলো পৰে। বহুৰঙী গীতত এনে চিত্ৰ প্ৰকাশ পাইছে এনেদৰে-

(১) হান্দালাতে পৰি আছে
ছাওৱা হৰুৱা পেচা
কাম-বন কৰিবা নৰে
বহি খাবা খুজা

(২) গাওঁৰ মানুহ হাল বায়
পূৱা দিপিৰা,
ঘুমতি মাৰি দিন কাটায়
পেটুৱা গাৰিয়া।

- ✓(৩) গধুলাতে বগুলা পুথি
জাক পাতি যায়,
ভাল কাথা কবা গেলে
চকু গংৰাই চায়।
- (৪) নামাৰ দঙা ভিটিলুং
ওপৰ দঙা শুকায়,
পৰৰ লগত হাঁহা মাতা
ঘৰত হ'লে উকায়।
- ✓(৫) ছ'ট ছ'ট (সৰু সৰু) পুথি মাছৰ
ছ'ট ছ'ট ডিমা,
লুৰুৰ কুবত ছামৰা ফাটে
দুখৰ নাই চীমা (সীমা)।

সকলো মাক-দেউতাকৰ জী-জোৱাইৰ প্ৰতি আদৰ বেছি। কিন্তু কেতিয়াবা জী-জোৱাইৰ মাজত মনোমালিন্য ঘটে। জীয়েকৰ দুখৰ ভাগি হয় মাক-দেউতাক। তেতিয়া ঘৰখন যাতে ভাগি নাযায় তাৰবাবে জীয়েকক বুজনি দিয়ে এনেদৰে-

- (১) ভাতাৰ বেয়া হ'লেও আই
লোকে বেয়া পাব,
আজি নালাগে কালি লাগি
তোকে ভাল পাব।
- (২) বুঢ়া বুলি নাবাছিবি আই
লোকে বেয়া ক'ব,
আধা এৰি আধা খালে
তোৰে ভাগত হ'ব।

(৩) বুঢ়া বুলি নাবাছিবি আই
বাইজে বেয়া পাব,
হাৰা মুৰা ৰহিলে
তোৰে ভাগত হ'ব।

ৰাভা সমাজত কোনো তিৰোতাই নিজ গিৰীয়েকক বা শহৰক অমান্য কৰি বা অৱহেলা কৰি চলিলে ভাল চকুৰে চোৱা নহয়। এনে তিৰোতাৰ প্ৰতি সমালোচনা কৰি বহুৰঙী গীতত গোৱা হয় এনেদৰে-

✓(১) ছাওৱা কৰে খাং খাং
মচং (মাংস) দেখা পাই।
চুহৰে (শহৰ) খুজে চৰে ঠেং
বোহাৰী ফেলাল খাই।

✓(২) পায় পুৰুকী পৰক পৰক
গাছৰ গুটি খায়,
ভাতাৰকে ঘৰত থৈ
সভা চাবা যায়।

✓(৩) অ' কাকা হাঙাৰু
গলত পিন্দে দাৰু
ভাগৰকে বন্দক (বন্দক) থৈ
ঠেঙত পিন্ধে খাৰু।

আনহাতে কোনো তিৰোতাই যদি নিজ গিৰীয়েকক এৰি আনৰ লগত বিয়া হয় তেতিয়া গোৱা হয় এনেদৰে-

✓ একে পব বাহৰে
পাকাং চালাঙী,
ভাতাৰ এৰি ভাতাৰ বহে
ভাতাৰ ফালাঙী

কোনো এলেখুৱা তিবোতাৰ প্ৰতিও তিৰ্যক দৃষ্টিৰে গোৱা হয় এনেদৰে-

✓(১) ইকিৰাৰে বেৰাদি

বেলা দেখা পায়

ৰাঙা বেলা ওলালেহে

যতৰ লাৰি চায়।

✓(১) ছাওৱা কান্দে তোহা তোহা

আলিৰ ওপৰত,

হ'ক নহক ভূই ৰুৱে

বেলা দুপৰত।

লচপচীয়া, ধুনপেচ মাৰি ফুৰা ছোৱালী বা বোৱাৰীক ৰাভা সমাজত ভাল চকুৰে ছোৱা নহয়।

তেনে ছোৱালী বা বোৱাৰীক ইতিকিং কৰি বহুৰঙীত গোৱা হয়-

✓(১) বৰ লোকৰ বিটিটা

চিকুন তামিলি

কানত চোনাদলেং দলেং

খোপা ডাঙিৰী।

✓(২) কাঠি কোনাৰ খুচলি বেং (চুকভেকুলী)

তৰং তৰং কৰে,

মাথাত হ'লে চুলি নাইকা

খোপা দাঙাৰ কৰে।

✓(৩) বেং কান্দে তৰৰং

চাপাৰা মাটিৰ তলত,

চিকুন আপীৰ ছাওৱা কান্দে

চিৰা কেথাৰ তলত।

- (৪) ডাঙাৰ নদীত দেখা পালুং
উজাই যায় শুহ
আগত আছিলি চিকুনটেমী
এলা কাপুৰত গুহ।

মাছ মৰা সংস্কৃতিটো ৰাভা সমাজত তাহানিৰ পৰাই আছিল। মাছ মৰাৰ বাহিৰেও তাহানি কালত ঘন-জংঘল পাহাৰ আদিত গাহৰি পছ আদিও ৰাজহুৱাভাৱে চিকাৰ কৰিছিল। এনে প্ৰতিচ্ছবিও বহুৰঙী গীতত এনেদৰে আছে। যেনে -

- (১) অ' বইনী আছিলি বা ক'ত
বইনী নাছিলি বা ক'ত,
দুই বইনী মাছ মাৰং
মুকাল পাথাৰত।

- (২) বাদিকটিকা চিলুক চিলুক
হিন্দল গাছৰ ডালত
দুই বইনী মাছ মাৰং
মুকাল পাথাৰত।

- (৩) পাহাৰতে হুঁ কান্দে
ছিল থাক থাক,
বাৰা (গাহৰি) খেদাবা যাংতে
তুলং কচু শাক।

তাঁতশাল আৰু ৰাভা মহিলাসকলৰ মাজত এক এৰাবনোৱাৰা সম্পৰ্ক আছে। কালৰ পৰাই তাঁত বব জনাটো ৰাভা সমাজত বাধ্যবাধকতাৰ দৰে। আনকি তাঁত বব নজনা ছোৱালীক তাহানি বিবাহৰ অনুপযুক্তা বুলি বিবেচনা কৰা হৈছিল। তাঁতশালৰ লগত জড়িত এনে বহুতো দিশ বহুৰঙী গীতত প্ৰতিফলিত হৈছে।

✓(১) বুৰুৰেঙা ভিউং ভিউং
বাজাং তাঁতৰ শালত
তোৰে কাথা ভাৰি ভাৰি
দেহা শুকাং ব'দত।

✓(২) বেলা গেল ভাটিয়াই
ঘিলা খেলাতে
শালৰ সুঁতা চিঙি গেল
নাচি ফুৰোতে।

✓(৩) দছি সূতা জৰাই জৰাই
গাম্‌ছা পিন্দাম তোক
কাল পাঠা মানাই থৈছুং
এৰি নাযাবি মোক।

দছি সূতা মানে হ'ল পেলনীয়া সূতা। ৰাভা সমাজত ইমান পাকৈত শিপিনী আছে যে তেনে দছি সূতা জোৰা লগাইয়ো কাপোৰ বৈ উলিয়াব পাৰে।

এনেদৰে বহুৰঙী গীতৰ মাজেৰে ৰাভাসকলৰ গাৰলীয়া সমাজ জীৱনৰ বিভিন্ন সময়ৰ ভিন্ন পৰিবেশৰ প্ৰতিচ্ছবি সুন্দৰভাৱে প্ৰতিফলিত হোৱা দেখা যায়। বিশেষকৈ পাতিৰাভা সকলৰ সামাজিক বিধি ব্যৱস্থা, সামাজিক পৰিবেশ, জীৱন ধাৰণ, অৰ্থনৈতিক অৱস্থা ইত্যাদিৰ সুন্দৰ প্ৰতিফলন ঘটিছে এই বহুৰঙী গীতবোৰৰ মাজেদি।

২.৩ : বহুৰঙী গীতৰ সাম্প্ৰতিক ৰূপ :

তাহানি কালৰ পৰাই প্ৰচলিত পাতিৰাভা সকলৰ এই বহুৰঙী গীত-নৃত্যত বিভিন্ন সময়ৰ আঁচোৰো নপৰাকৈ থকা নাই। সময় বাগৰাৰ লগে লগে পাতিৰাভা সকলৰ বিভিন্ন উৎসৱ পাৰ্বনৰ পূৰ্বৰ মাদকতা হ্রাস পোৱাৰ নিচিনাকৈ গীত মাতবোৰৰো কিছু ক্ষেত্ৰত পৰিৱৰ্ত্তন পৰিলক্ষিত হয়। উৎসৱৰ আয়োজন কৰা গৃহস্থৰ চোতালত বা সমজুৱাভাৱে উদ্‌যাপিত উৎসৱৰ বহুৰঙী লাহে লাহে বিভিন্ন মঞ্চত ঠাই পাবলৈ ধৰিলে। লগে লগে এই গীত-নৃত্যও এটা শৃংখলিত ৰূপ পৰিগ্ৰহণ কৰিবলৈ ধৰিলে।

যুগৰ পৰিৱৰ্ত্তনৰ লগে লগে মানুহৰ জীৱন ধাৰণৰ পৰিৱৰ্ত্তন হয়। তাৰ লগে লগে সামাজিক বিধি ব্যৱস্থা, পৰিবেশ, ভাষা ইত্যাদিৰো পৰিৱৰ্ত্তন হয়। এনে পৰিৱৰ্ত্তন নিজৰ ভাষা (দোৱান) পাহৰা ৰাভা জনগোষ্ঠীৰ বিভিন্ন ঠাল সমূহৰ মাজতো পৰিলক্ষিত হয়। 'ৰাভামিজ' বা ভঙা ভঙা অসমীয়া ভাষা ক্ৰমান্বয়ে শুদ্ধ (?) অসমীয়া ভাষাৰ অধিক কাষ চাপিবলৈ লয়।

ফলস্বৰূপে সমাজৰ বিভিন্ন দিশ প্ৰতিফলিত কৰা পাতিৰাভা সকলৰ বছৰঙী গীততো ইয়াৰ প্ৰভাৱ পৰা দেখা যায়। মানুহৰ মুখ বাগৰি অহা এই গীতবোৰে লিখা পঢ়া জনা মানুহৰ সংখ্যা বাঢ়ি অহাৰ লগে লগে কিছু নতুন ৰূপত আত্মপ্ৰকাশ কৰি মঞ্চত পৰিবেশিত হ'বলৈ ধৰিলে। গীতৰ ভাষা অসমীয়াৰ অধিক ওচৰ চাপি আহিবলৈ ধৰিলে। কিছুলোকে পৰিবেশৰ লগত খাপ খুৱাই নিজাকৈ কিছু গীত ৰচনা কৰি পৰিবেশন কৰিবলৈ ধৰিলে। সাম্প্ৰতিক সময়ত প্ৰচলিত এনে কিছু গীত ইয়াত উল্লেখ কৰা হ'ল-

- (১) প্ৰথমতে ৰাইজক প্ৰণাম জনাইছো
হায় হায় প্ৰণাম জনাইছো।
এইবাৰে বছৰঙী নতুন ওলাইছো
হায় হায় নতুন ওলাইছো ॥
- (২) সৌ নীলা আকাশতে বগিলা উৰে
আয়ো জাক পাতি উৰে
নাৰীৰ মন কুমলীয়া
তুলাৰ দৰে উৰে ॥
- (৩) জেতুকাৰে বুলিয়া
হিয়া হেঙুলীয়া,
সেউজীয়া সেউজীয়া
কিয়ে বিনন্দীয়া ॥
- (৪) কেৰ কেৰ কুৰ কুৰ
হাতত মোৰ যঁতৰ
ফুলাম পাজাৰ বনাই থৈছো
দিমেই এই বছৰ।

(৫) নাকান্দ নাকান্দ কন্যা তই

নাকান্দ দোভাগ ৰাতি,

এদিনেতো দিন নহয়

আহিব সুখৰ পাটী ॥

(৬) ৰূপাৰে নালাগে কেৰু

সোনৰো নালাগে মোক

মুখৰ হে মানুহ দে

চিনি পালো তোক ॥

এই বহুৰঙী গীতবোৰ স্মৃতিয়ে ঢুকি নোপোৱা দিনৰে পৰাই ৰচিত হৈ আহিছে। ওপৰোক্ত গীতকেইটাই প্ৰমাণ কৰে বৰ্তমানো ইয়াৰ সৃষ্টি প্ৰক্ৰিয়াৰ অন্ত পৰা নাই। ফলস্বৰূপে এই গীতৰ সংখ্যা দিনক দিনে বৃদ্ধি পাই আহিছে। ই এক শুভ লক্ষণ যদিও আধুনিকতাৰ পৰশ পৰা এই গীতবোৰে পূৰ্বৰ আবেদন ম্লান কৰি পেলোৱা বুলি বহুতো চিন্তাশীল ব্যক্তিয়ে উদ্বেগ প্ৰকাশ কৰা দেখা যায়। বিশেষকৈ ভাষাৰ ক্ষেত্ৰত হোৱা পৰিৱৰ্তনে (অসমীয়া ভাষাৰ অধিক ওচৰ চপা) গীতবোৰৰ পূৰ্বৰ আবেদন ম্লান কৰাৰ লগতে “ৰাভামিজ” ভাষাটোৰ অস্তিত্বও বিপদাপন্ন কৰিব বুলি তেওঁলোকে শংকা প্ৰকাশ কৰে। কিন্তু ডঃ হাকাচাম ছাৰে “ৰাভামিজ” বুলি অভিহিত কৰা এই ভাষা আচলতে কালক্ৰমত নিজস্ব ভাষা (দোৱান) পাহৰা ৰাভাসকলে ব্যৱহাৰ কৰা অসমীয়া ভাষাৰ এটা থলুৱা ৰূপহে। তেওঁলোকৰ মাজত শিক্ষাৰ প্ৰসাৰৰ লগে লগে এই ভাষাও (ৰাভামিজ) পৰিৱৰ্তিত হৈ আহিছে। বিশেষকৈ তেওঁলোকৰ গৰিষ্ঠসংখ্যকে শিক্ষাৰ মাধ্যম হিচাবে অসমীয়া ভাষাকেই গ্ৰহণ কৰাত ৰাভামিজ ক্ৰমান্বয়ে অসমীয়া ভাষাৰ অধিক ওচৰ চাপি আহিছে। আনকি জীৱন ধাৰণৰ প্ৰণালীও তেওঁলোকৰ আৰ্য সভ্যতা-সংস্কৃতিৰ লগত প্ৰায় একাকাৰ হৈ পৰিছে। সেয়েহে তেওঁলোকৰ গীত-মাতবোৰতো আৰ্য সংস্কৃতিৰ প্ৰভাৱ পৰিছে। গতিকে বহুৰঙী গীতৰ ভাষাও ক্ৰমান্বয়ে অসমীয়া ৰূপ পৰিগ্ৰহ কৰাত অস্বাভাৱিকতা একো নাই যেন অনুভৱ হয়। কিন্তু সেয়ে হ'লেও আমি লক্ষ্য কৰিব লাগিব এই পৰিৱৰ্তনে যাতে বহুৰঙীৰ নিচিনা এটা জনপ্ৰিয় নৃত্য-গীতৰ অস্তিত্ব বিপদাপন্ন নকৰে। নিৰক্ষৰ চহা ৰাভাসকলে ৰচনা কৰা পূৰ্বৰ গীতবোৰৰ আবেদন যাতে ম্লান হৈ নাযায় তালৈ আমি চকু দিব লাগিব।

তৃতীয় অধ্যায়

৩.০ উপসংহাৰ

৩.১ সহায়ক গ্ৰন্থপঞ্জী

৩.২ বছৰঙী গীতত ব্যৱহৃত বাদ্যযন্ত্ৰৰ ফটো

৩.৩ বছৰঙী নৃত্যৰ ফটো

তৃতীয় অধ্যায় :

৩-০ : উপসংহাৰ :

আমাৰ এই ক্ষুদ্ৰ গৱেষণা প্ৰকল্পৰ জৰিয়তে বহুৰঙী গীতৰ সৃষ্টি আৰু বিকাশ, সমাজ জীৱনৰ প্ৰতিফলন, ইয়াৰ সাম্প্ৰতিক ৰূপ ইত্যাদি বিষয়সমূহৰ ওপৰত অধ্যয়ন চলাই এটা বিশ্লেষণ দাঙি ধৰিবলৈ প্ৰয়াস কৰা হৈছে। পাতিৰাভা সকলৰ অতি জনপ্ৰিয় এই বহুৰঙী গীতে বৰ্তমান সীমাৰ পৰিধি অতিক্ৰম কৰি বৃহত্তৰ অসমীয়া সমাজৰ হৃদয় চুবলৈ সক্ষম হৈছে। বৃহত্তৰ অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ সৈতে জনজাতিসকলৰ পাৰস্পৰিক সহযোগিতাৰ ফলত গঢ় লৈ উঠা পাৰস্পৰিক সৌহাৰ্দই হ'ল বিশাল অসমীয়া ভাষা-সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ বিশেষত্ব। ৰাভা সকলৰ বহুৰঙী গীত ইয়াৰ এক উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন। সমাজ জীৱনৰ বিভিন্ন দিশক লঘু ৰসেৰে উপস্থাপন কৰা এই বহুৰঙী গীতবোৰ সঁচাকৈয়ে অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ ভঁড়াললৈ এক অনবদ্য সংযোজন।

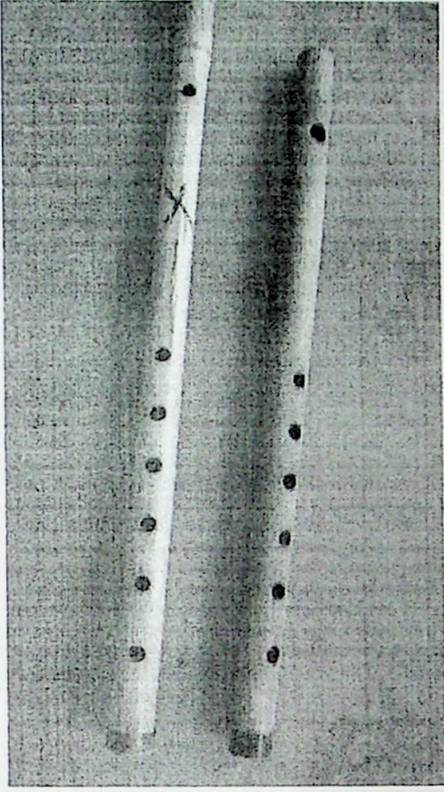
সম্প্ৰতি এই বহুৰঙী গীত-নৃত্য কিছুমান শিল্পীয়ে আধুনিকতাৰ নামত বিকৃত ৰূপত পৰিবেশন কৰা বুলি অভিযোগ শুনা যায়।

আমি মনত ৰখা উচিত যে আধুনিকতা মানে অপ-সংস্কৃতি অথবা বিকৃত কৰণ নহয়। আমি বিকৃত কৰণত বাধা দিবই লাগিব। এইক্ষেত্ৰত আমি অসমীয়া লোক-সাহিত্যৰ অমূল্য সম্পদ এই বহুৰঙী গীতবোৰৰ সঠিক ৰূপৰ সংগ্ৰহ আৰু উপযুক্ত সংৰক্ষণৰ ব্যৱস্থা কৰি সময়োচিত সাৱধানতা অৱলম্বন কৰা উচিত।

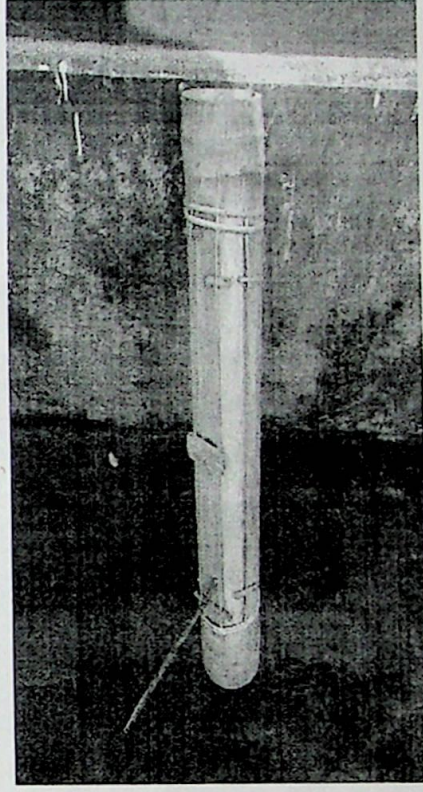
৩.১ : সহায়ক গ্রন্থপঞ্জী :

- ১। বাভা, বীৰেণ, বহুৰঙী গীত : বাভা জন-জীৱনৰ প্ৰতিচ্ছবি, বাভা প্ৰকাশন (শিংৰা),
প্ৰথম প্ৰকাশ, মাৰ্চ - ২০০১ চন।
- ২। বাভা, বাজেন, বাভা লোকগীত, বাজেন বাভা স্মাৰক ন্যাস (দুধনৈ), প্ৰথম প্ৰকাশ - ২০০১ চন।
- ৩। সৰকাৰ, হৰিমোহন, বহুৰঙী গীতৰ আঁচলত, বীণাপানী বাভা (বনগাওঁ, টিপলাই),
প্ৰথম প্ৰকাশ ১৯৬৫ চন।
- ৪। সৰকাৰ, হৰিমোহন, বাভা সমাজ আৰু সংস্কৃতিৰ আভাস, বীণাপানী বাভা (বনগাওঁ, টিপলাই),
প্ৰথম প্ৰকাশ - ১৯৮৯ চন।
- ৫। বাভা, মণি, বাভা সংস্কৃতিৰ ধাৰা, বাৰ্ঠো লাইব্ৰেৰী (দুধনৈ), প্ৰথম প্ৰকাশ - ১৯৭৫ চন।
- ৬। বাভা, শোভাৰাম (সম্পাদনা), বাভা অধ্যয়ন (১ম খণ্ড), বাভা অধ্যয়ন চক্ৰ (দুধনৈ)
প্ৰথম প্ৰকাশ - ১৯৯১ চন।
- ৭। হাকাচাম, ডঃ উপেন বাভা, বাভা লোক সাহিত্য : ঐতিহ্য পৰম্পৰা আৰু প্ৰণালীবদ্ধকৰণ,
জ্যোতি প্ৰকাশণ (পানবজাৰ), প্ৰথম প্ৰকাশ - ২০১২ চন।
- ৮। বাভা, ডঃ মলিনা দেৱী, অসমীয়া আৰু বাভা সমাজ-সংস্কৃতিৰ স্বৰূপ, এম, এফ, এল পাৰ্লিকেশ্বন
(ধূপধৰা), প্ৰথম প্ৰকাশ - ১৯৯৯ চন।

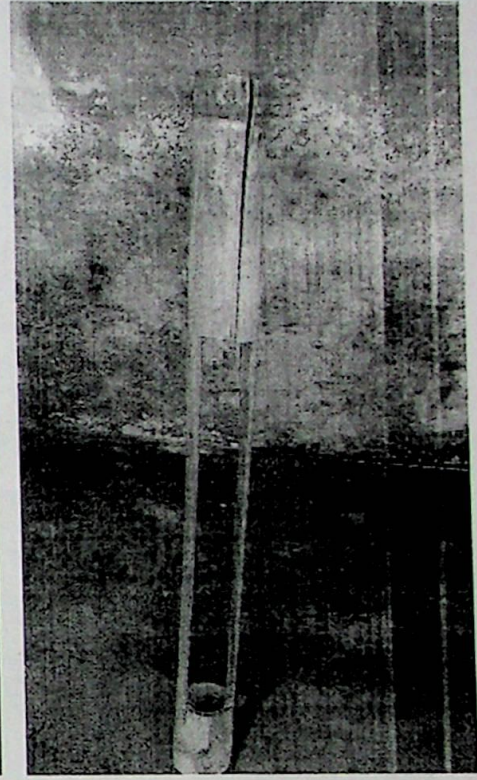
বহুৰঙী নৃত্যত ব্যৱহৃত বাদ্যযন্ত্ৰ

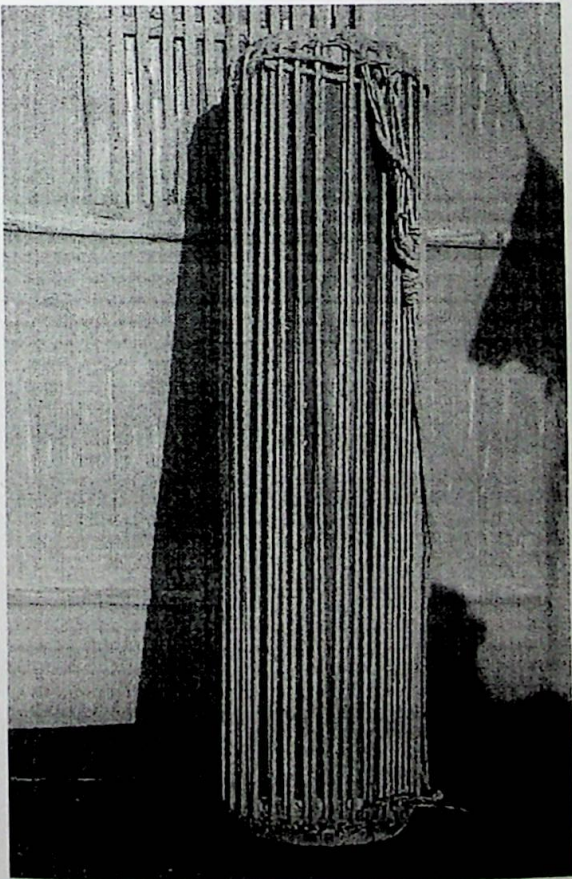
বাঁহী

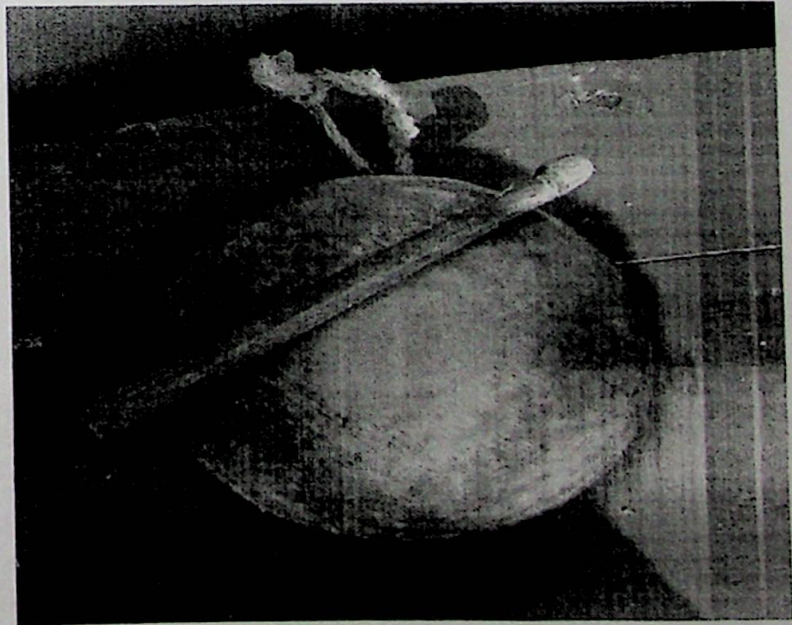
বাদুংদুঙ্গা

থৰকা (টোকা)

ডাক

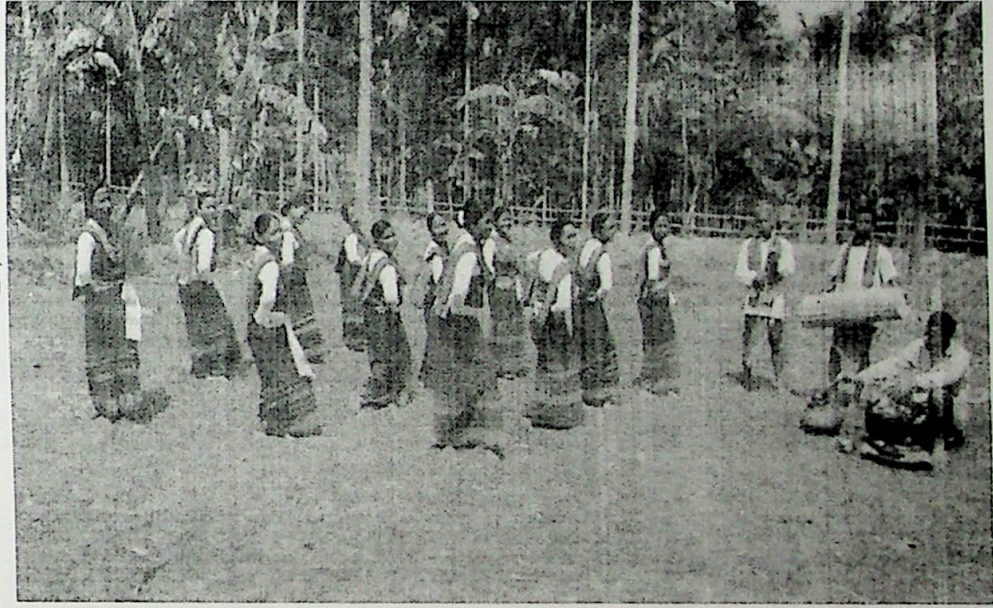

দাইদি (টেংটক)

বহুৰঙী নৃত্যৰ ফটো

ছোটমাটিয়া গাওঁৰ ৰাভা
মহিলাই পৰিবেশন কৰা
বহুৰঙী নৃত্যৰ এটি দৃশ্য

বনগাওঁৰ ৰাভা মহিলাসকলে
পৰিবেশন কৰা বহুৰঙী নৃত্য

ৰংজুলি অঞ্চলৰ ৰাভা মহিলাই পৰিবেশন কৰা বহুৰঙী নৃত্য